

Nemrég Onasszisz-díjjal jutalmazták Müller Pétert azon a nemzetközi drámaíró-vetélkedőn, amelyre 1500 szerző nevezett be a világ minden tájáról. Két színjátéka, a Mária evangéliuma, az Isten pénze máig a Madách Színház műsorán szerepel. Könyveiben – megannyi íróvárosától eltérően – nem „a próféta” szólítja meg a közönséget, hanem ellenkezőleg: partnerének tekinti az olvasót. Bevallottan az igazságot keresi, ám mindegyre hajtogatja: nincs a bölcsek kövének birtokában. Sorából az a fajta hivatástudat sugárzik, amelyet mostanság oly sokan utasítanak el fölényesen.

– Nem anakronizmus az igazságkeresés, a hivatástudat ma, az önmutogatás korában?

– Engem az életben is zavar, ha valaki nem hozzám beszél, hanem „önmegnyilvánul”. Én nem tudok úgy beszélni, hogy csak fújjon a magamét: látnom kell a másik tekintetét. Megszoktam a színházban, s mint színdarabíró is ehhez tartom magamat. Az író – a színészeket keresztül – megszólítja az embereket. Életünk, lelki fejlődésünk egyik nagy gátja az egoizmus, azaz, ha nem vagyunk tekintettel másokra. Jóllehet íróként láthatatlan olvasóhoz beszélek, de megpróbálok kitalálni, mit gondol. Mindez visszavezethető ahhoz az alapkérdéshez, hogy szeretjük-e a másikat, vagy sem.

A művészet devalválódott (éppúgy, mint a vallás): az individualizmus játékszerévé vált. Már a második világháború előestéjén is meg kellett tapasztalnom ennek riasztó következményeit, s rájöttem, hogy ez az út sehova sem vezet. Ennyi magányos, rögeszmés örült összezárva csak bajt hozhat magára és másokra. Az individualizmus előbb-utóbb tönkreteszi a legszentebb kapcsolatokat is. Én ez ellen fölvettem a harcot. Nemcsak az írásban, hanem mindenképp a házasságomban, baráti környezetemben, munkahelyemen. Ma is azzal az asszonytal élek, akit 19 éves koromban megismertem, abban a Madách Színházban dolgozom, ahova 1955-ben egy darabtervekkel tömött mappával beléptem, s ahol engem mindmáig szeretnek. A titkom az, hogy megtanultam működtetni valamit, és figyelek másokra. Elsősorban persze önmagamra kellett legyőznie, kökémény éneket fölhasználnom, hisz magamon viselem azokat a stigmákat, melyeket rám égetett ez a század. Így aztán egyáltalán nem érdekel, hogy engem kik hogyan, hova helyeznek el.

– Drámáit nem jegyzik a divatosak listáján. Irodalomban, színházban olyan kirekesztődési zajlik, hogy a szakmabelinek is nagyon résen kell állnia, ha el akarja kerülni, hogy teljesen összezavarodjon az értékrendje. Mit gondol, mi teszi ilyen elfogulttá az irodalom elbírálóit, mérce-kelőit? Miként vindikálhatják maguknak a jogot egyesek, hogy ítélkezzenek eleveken és holtak fölött?

– Hatvanon túl már elmondhatom, hogy ezek nem létező kategóriák. Hogy mit szólnak bizonyos testületek az író tevékenységéhez, akár az enyémmhez is, annak semmi köze az én életemhez. Vége-hossza nem lenne, ha fölörölnék, hogy húszéves korom óta kik döntöttek arról, ki író, és ki nem az, s hogy azok most hol vannak. Tévednek, akik azt hiszik, hogy az általuk összeállított listák valóságos értékítéletet hordoznak. Ezek a kategóriák nem időtállóak. Én sosem akartam rákerülni effajta listára. Akik viszont szeretnek volna rákerülni, pénzt vagy hatalmat várnak tőle. Művészeknek lenni azt jelenti, hogy az ember valamiféle antennával rendelkezik, s ha az eléggé érzékeny, akkor meghallja a magasból érkező hangokat. Ez esetben élhet benne a remény, hogy alkotása nem csupán a pillanatnak szól. Én pusztán a magam lelkiismeretének tartozom elszámolással. Vannak a könyveimben olyan mondatok, amelyekért megdicsérem magamat, és van, ami örök elégedetlenséggel tölt el. Elszámolási viszonyban csak az Istenrel vagyok. Nem veszem komolyan azokat az „összeesküvő” testületeket, szervezeteket, amelyek önhatalmúlag minősítenek egy művészt.

Müller Péter az egoizmus kárhuzatos voltáról, magyar átokról, lelki harmóniáról

Áldás és áldozat

– Milyen megoldást javasolna a kulturális életet megmérgező acsarkodás, az egymással szembeni türelmetlenség megszüntetésére?

– Az egymással szemben állók indulata különböző ideológiák álarcá mögé bújjik, hogy igazolja gyűlöletét. Föl sem sorolhatnám, hány és hány ideológiát használtak fel jó ezer év alatt ahhoz, hogy egyik magyar a másikat fejbe vágassa. Kezdődött a keresztény-pogány létháláharccal, folytatódott a katolikus-protestáns küzdelemmel, és így tovább, mind a mai napig. Elég, ha manapság végignézzük, hogyan hasadtak meg, váltak szét egyéni érdekek mentén a pártok, s egyéb szervezeteik, s nem ellenvélemény okán, hanem mert egyik ember kifejezetten gyűlölte a másikat. Ugyanezt tapasztalom a hazától rég elszakadtak körében is. Nemrég jöttem haza az Egyesült Államokból, ahol egy darabomat játszottak. Amerikai politikusoktól most is, korábban is hallottam, hogy politikai szempontból nem veszik komolyan a magyarokat, mert annyira széthúznak, hogy nem lehet őket egységesen megnyerni. Ha egy szenátor maga mellé állít egy bizonyos politikai beállítottságú magyart, egyben maga ellen uszítja az illető ellenségét. Ez az alaplény sajnos valamennyiünk életét meghatározza. Nem ismerem az okát, de kénytelen voltam trükköket kitalálni, hogy magamat tőle úgy-ahogy megóvjam.

– Hogyan lehet megóvni ettől a közösséget?

– Ezzel a mentalitással nem lehet közösséget teremteni. Áldott lenne az a rendkívüli, karizmatikus személyiség, aki oldani tudná ezt a fajta megosztottságot. Jomagam egész az ősmagyar korig ástam le, hogy a gyökereim bukkanjak. Azt is

megpróbáltam kislabilizálni, mit jelenthet az a bizonyos, sokat kárhuzatolt turáni átok. De okát nem találtam, tény viszont, hogy a mai napig működik. Ezzel ellentétbe állíthatnám az amerikai példát. Nemrég, amikor egy magyar emigráns történetét írtam A vámpír árnyéka című darabomban, kutatás közben szembetaláltam magamat a problémával: hogyan lehetett besorozni katonának a második világháború idején a sok száz nációhoz tartozó amerikai, mi a titka, hogy nem húztak szét hajdani európai származásuk szerint? Márpedig lehetett, mert pusztán az a tény, hogy amerikaiak, olyanfajta szolidaritást jelentett, amelynek jolyéban föl tudták számolni egyéb irányú kötődésüket.

– Vajon a folytonosság tekintetében nem arról van szó csupán, hogy ezt a bizonyos átkos magatartást egyik

találtam, hogy amikor ellenünk lépett fel az egész Habsburg Birodalom, ránk támadt a cári hadsereg, nem ez volt a legnagyobb baj, hanem a belső ellenség. Azóta sem értem.

Én a következő létechnikát alakítottam ki: ab ovo becsülöm a másikat, és igyekszem minél szélesebb körben sugározni ezt a tiszteletet. Persze nemegyszer baleknak tartanak emiatt. Ezek retentő keserű tapasztalatok, de beszélni kell rólok, tudatosítani másokban, hogy ez így tarthatatlan, és tenni kell ellene. Kezdvé azzal, hogy szülőként, tanárként, főnöként a saját példánkkal nevelünk. Nem elvekkkel, hanem az életvitelünkkel, lényünkkel. Nem az számít, hogy mit mond valaki, hanem hogy milyen emberi példát mutat. Minden közösségeteremtésnek, népboldogító, nemzetformáló tettek abból kell kiindulnia, hogy az ember saját magát megváltoztatja.

Hiába beszélek hitről, családról, magyarságról, liberalizmusról vagy szabadságjogokról, ha pusztán a szerzés vágya s a hatalomvágy mozgat.

– Görögországban Onasszisz-díjjal tüntették ki, de a magyar sajtóból nemigen szerezhettünk tudomást a nemzetközi elismerésről, amelyet A vámpír árnyéka című darabjával vívott ki. Miben állt a pályázat?

– Nyolcvan nemzet 1500 drámaírója indult a vetélkedőn. Olyan versengés ez, mint a sportban az olimpia. Hat nyelven lehetett leadni a pályaműveket, s a nemzetközi színházi intézetek képviselőiből összeállított, ötventagú zsűri szelektálta őket. Sikert a középkeletre indítottam, s a nemzetközi középkeletre indítottam. Volt közöttük indiai, braziliai, Fülöp-szigeteki, amerikai, görög. A kikötés mindössze annyi volt, hogy prózai darab legyen, és ne musical, lehetőleg univerzális érvényű mondanivalóval. Én egy magyar emigráns sorsdrámájával pályáztam, amelyet tartottak annyira egyetemesnek, hogy a zsűri különdíjjal jutalmazta.

– Miért épp ezt a témát választotta?

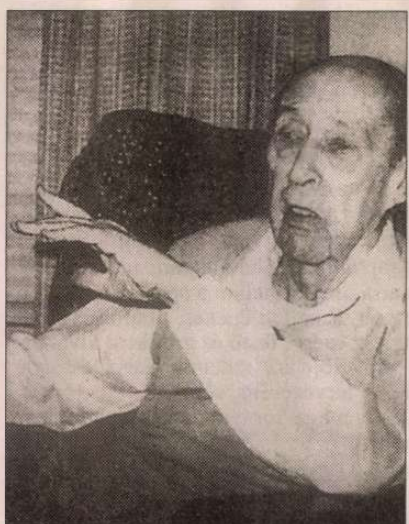
– Hosszú évekket ezélt, amikor Nemeskürty István még a Budapest Film-stúdió vezetője volt, filmtörténeti kutatásai révén bukkant a témára; igen izgalmas történetnek tartotta az első Drakula-film címszerzőjének, Lugossi Bélának a sorsát. Amerikai producerek keresték föl azzal az ajánlattal, hogy ebből filmet kellene készíteni, és ő engem tartott alkalmasnak rá, hogy forgatókönyvet írjak az ötletből. Behivatott, és megbízott vele. Kutatá-

– nemzedék átadja a másiknak? Én Erdélyből települtem át, s az ottani magyar közösség körében sosem tapasztaltam akkora széthúzást, mint itt, az anyaországban. Mintha itt a szülők nem nevelnék rá gyermekeiket, hogy legyenek tekintettel a másik emberre, a közösségre.

– Felvidéki nagyanyám arra figyelmeztette a lányát, anyámat, amikor Pestre jött férjhez, vigyázzon, itt a felvidéki köhéziót nem találja meg, sőt ellenszenvvel fogadják. Nekem meg már gyermekkoromban fölött, hogy a történelmetanár belső ellenségéről beszélt. Elképesztőnek

emigráns sorsdrámájával pályáztam, amelyet tartottak annyira egyetemesnek, hogy a zsűri különdíjjal jutalmazta.

A magyar irodalom különös alakja Márai Sándor. Életének értelme az írás volt, úgy becsülte az írott szót, a könyvekből áradó szellemi erőt, mint a régi humanisták. Hosszú életében megtapasztalta, mennyi szépséget, erkölcsi értéket söpört el útjából a gyűlölködés. Újságcikkekben, naplójegyzetekben, úti beszámolóiban és regényekben küzdött az erőszakkal. Négy évtizedes önkéntes száműzetésének San Diegó-i lakásában elsütött fegyverrel vetett véget. Tíz éve halt meg. Jelen irodalomtörténetünkkel, Szegedy-Maszák Mihállyal a nagy író életművéről, növekvő népszerűségéről beszélgettünk.

– Mik voltak az első fölismerések?

– Ezerkilencszáznegyvenöt után megszaktadt nálunk a folytonosság. Márai is elhallgatásra kényszerült. Tavaly a londoni egyetemen tartottuk egy érdekes nemzetközi ülészakot Kelet-Európa negyvenöt utáni, negyvenhét-negyvennyolc közötti időszakáról. Feladatom az volt, hogy kiderítsem, a magyar irodalomban mit jelentett ez az időszak. Arra az eredményre jutottam, a politikai vezetők egy részének célja volt, hogy meggyőzze a közvéleményt arról, korábban semmiféle polgári hagyomány nem volt a magyar irodalomban. Ezért kellett a minden szempontból jellegzetesen pol-

gári író Márait arra kényszeríteni, hogy elhagyja Magyarországot.

– Ez volt második száműzetése.

– Többször megírta, hogy ez volt a rosszabb. Azért is, mert sokkal hosszabb volt. Tudott dolog, hogy ötvenhatban megpróbált visszajönni, Münchenig el is jutott, de addigra az események annyira drámaivá váltak, hogy keserűen visszatért Amerikába.

– Milyen ember volt: zárkózott, bőbeszédű, szigorú?

– Egy örmény származású újságíró társaságában találkoztam vele. A lakásban volt egy fogadás, nagy baráti összejövetel. Lassan fogtam föl, hogy ki is ez az úr, akkor eszméltem igazán, mikor a hazai magyar irodalomról érdeklődött. Nagyon udvarias volt, nem hozta szóba gondjait, problémáit...

– Márairól szóló könyve nem sokal az író halála után jelent meg. Ismert minden fontos Márai-művet a megírásához?

– A Naplója végig válogatva jelent meg, ami nem, annak nagy részét Vörösváry lapjából elolvastam. Nem mindent ismertem, mikor a könyvembe írtam, és az a gyanúm, hogy továbbra sem jelent meg minden. A köztudatban

Márai, a polgári író

Beszélgetés Szegedy-Maszák Mihály irodalomtörténéssel

az élt, ő nem engedte, hogy megjelenjenek a művei, de ez nem felel meg a valóságnak. Oly mértékben tiltották, hogy a végén már ő maga nem látta értelmét... Az én könyvem volt az első, amely száműzetésben írott műveivel is részletesen foglalkozott. Mikor megjelent, a bírálók egy része azzal vádolt, hogy túlértékelt, a másik része azzal, hogy léértékelt Márait. Ez nagyon jellemző, mert annyira kiesett a köztudatból, hogy az emberek nem tudták, mekkora író.

– Hogyan látta önmagát?

– Művelt, érzékeny ember lévén, tudatában volt annak, hogy túl sokat írt, legalábbis korábbi évtizedeiben. Pontosan tudta, ha egy író hosszabb időre kikerül egy nemzet irodalmából, nagyon kétértelmű, hogy vissza tud-e térni. Annak lehetőségét nem zárta ki, hogy egyszer visszatérhet, de ezeket az évtizedeket pótolhatatlan veszteségnek tartotta. Ebben is, mint annyi minden másban, előrelátó volt.

– Hová helyezhetjük Márait a magyar irodalomban?

– A század két legjelentősebb magyar prózaírója Kosztolányi Dező és Krúdy Gyula. Ők elsőrendű alkotók. Hozzájuk képest Márai saját magát ki-

sokat végeztem Amerikában, de akkor nem lett az anyagból semmi. Most aztán visszatértem hozzá, és megírtam színdarabnak. Bennem egy téma sokszor hosszú éven keresztül is él. Van például a színműben egy jelenet, amelyre annak idején Nemeskürty tanár úr hívta föl a figyelmeztet, mondván, milyen remek szituáció, feltétlenül írjam bele. Az autentikus történetet egy Amerikában élő magyar emigráns politikustól hallotta.

– Nemrég mutatták be újra a Vidám Színpadon – ahol 16 évvel ezelőtt az ösbemutatója volt – Szomorú vasárnap című zenés játékát, Bodrogi Gyulával a főszerepben.

– Voltaképp örá szombat a szerepet, s a mostani előadásban is ő alakítja Seres Rezsőt, „a gyilkos dal” világhírű szerzőjét, Voith Ágival az oldalán, aki annak idején is a feleségét játszotta. A harmadik szerepet Garas Dezsőre bízta Sándor Pál, az előadás rendezője. Fantasztikus trió. Ezzel a darabbal debütált 1983-ban a Vidám Színpad igazgatójaként Bodrogi Gyula, s azóta a darab bejárta a világot. Pusztán Angliában négy különböző színház mutatta be, utoljára tavaly nyáron. Londonban a főszerepet Julien Litman játszotta, aki az Evitában Madonna bátyját alakította.

– Mikor mutatták be díjnyertes darabját, A vámpír árnyékát Budapesten?

– A tervek szerint a 2000. év ünnepségsorozatának részeként mutatják be az újjáépített Madách Színházban, Szabó István rendezésében. Jelenleg a Beszterce ostroma zenés adaptációjának librettóján dolgozom. A daljáték zenéjét Tolcsvay László írja, verseit pedig Sziámi fiam. Nagy élvezetet okozott találkozásom Mikszáthtal, humorba rejtett bölcsességével, lenyűgöző atmoszférateremtő erejével. Ezt a darabot is a Madách mutatja be.

– Az utóbbi időben megjelent esszéiben is hangsúlyozta, hogy az önismeret nélkülözhetetlen a belső harmónia megteremtéséhez.

– Az önismeret nem egyéb, mint annak fölismérése – s ez mindenkire érvényes –, hogy rendelkezünk egy magasabbrendű énnel, ha úgy tetszik, hatalommal, akinek át kell vennie az uralmat életünk fölött, s akit az individuumnak szolgálnia kell. Ehhez pedig az egónak be kell törnie, mint egy csíknak. Spirituális esszéim írásához Hamvas Bélától kaptam a legnagyobb ösztönzést, akit mesteremnek tartok. Azért a spirituális jelző, mert én a világot elsődlegesen szellemi teremtménynek tartom. Könyveimben a magasabbrendű én vív állandó harcot a földhözragadt énnel, aki görcsösen védelmezi életét, s épp ezért elveszíti. Aki esszéimet olvassa, érezheti, hogy sorról sorra magam is megküzdök ezzel a démonnal, s hogy távol áll tőlem a profétálási szándék.

– Úgy véli, hogy Isten bennünk lakozik, ha sorsküzdelmünk révén érdemessé válunk a kiválasztásra?

– Jézus Dávid királyt idézi, amikor azt mondja, hogy Istenek vagytok. Én benne vagyok, s ti énbennem. Küldetésünk az, hogy legyőzzük a sötétséget és káoszt. Ahogyan a Teremtő legyőzte a teremtés előtti káoszt. A mi drámai küzdelmünk a bensőnkben uralkodó káosz legyőzésére irányul, hogy megteremtjük a magunk harmóniáját. Erről szól az életünk, és erről szól a művészet, de sajnos, vannak olyan időszakok, amikor a sötétség diadalmaskodik körülöttünk. Am ez nem végleges, mert a fény, hitem szerint, legyőzhetetlen. S ha nagy áldozatokkal jár is a viaskodás, megéri. Talán nem véletlen, hogy magyarul az áldozat és az áldás szó egy tőről fakad. METZ KATALIN

sebbnek vélte. Kosztolányi jelentőségét abban is látta, hogy magyar polgári kultúrát és irodalmat képviselt. Ő ehhez a hagyományhoz próbált kapcsolódni. Soha nem szorgalmazta műveinek idegen nyelvű megjelenését, és nem írt idegen nyelven. A magyar nyelv éltette, mozgatta, ebben Kosztolányi örökségét vállalta. Nagyon keserűen vette tudomásul a száműzetést, úgy fogta föl, ha egy magyar író elmegy Magyarországról, meghal.

– Olaszországban szinte Márai-láz tört ki. Mit gondol, nálunk növekszik-e olvasóink tábora?

– Abban bízom, hogy a fiatal nemzedék átértékeli. Az oktatásban is nagyobb szerepe lesz; én tanítottam itt is, Amerikában is. Lesznek művek, amelyeket elavultnak fognak tartani, másokat újnak, izgalmasnak találnak. Márait lehet, és kell is bírálni; életműve egyetlen, de sok jó alkotást lehet találni benne. A Szindbád hazamegy egyedülálló mű. A magyar olvasók megosztottak, de így a jó; ha sokféle ízlés és könyv van, mindenki megtalálja a számára legkedvesebbet. Remélem, sokan rátalálnak a tíz éve halott nagy íróra, Márai Sándorra. FENYVESI FÉLIX LAJOS